

Statsminister
Odvar Nordli

S P E R R E F R I S T
Tirsdag 9. mars 1976 kl.1900.

Foredrag i Oslo Arbeidersamfunn.

Det går to utviklingslinjer i vårt samfunn som begge må voktes med oppmerksomhet. Den ene er faren for konsentrert makt i sentrale statsorganer og organisasjonsliv. Den andre er stordriftskonsentrasjonene i næringsliv og økonomi.

Demokratiets framtid sikres ikke ved en strid mellom ytterpunktene i disse to retningene. Statens makt over samfunnsutviklingen har sin berettigelse så langt som den sikrer grunnleggende forutsetninger for vern om menneskets muligheter for trygghet, for menneskelig miljø nå og i framtida. Statens makt skal være fellesskapets vern om nasjonale fellesgoder og de svakestes rett.

Derfor er det viktig at samfunnet har hånd om hjørne-

- 2 -

stener i vår næringsutvikling.

Derfor må staten aktivt trygge enkeltmennesket i den omstillingsprosessen som kjennetegner vår teknologi og økonomi. Dette skjer ved at fellesskapets organer deltar direkte og aktivt i det næringsliv som endres.

Andre verdinormer enn dem som springer ut av teknikkens effektivitetskrav alene kan bare formes ut ved overordnet samfunnsplan og styring.

Det en så står overfor er å finne de organisasjonsformer og administrative tiltak som løser oppgavene. Her må det skilles mellom grunnleggende hovedoppgaver og perifere detaljer. Oppgaven er blant annet å skille ut det som alene kan varetas av det store fellesskapet i statsapparatet, og hva som kan føres ned til organer i fylker, kommuner og grendeutvalg.

De store fellesoppgaver vi har tatt på oss og den betydning disse har for den enkelte - krever mest mulig desentralisering av offentlig avgjørelse. Dette er i dag en av de viktigste oppgaver å løse i praktisk politikk for å hindre en unødige sentralistisk statsdirigering og fjernstyring.

Den andre linjen i utvikling ser en i de stadig tiltagende tendenser til sammenslutning og organiserte samarbeidsformer i privat næringsdrift og økonomi.

Det er stordriftstendensene slik vi møter dem i bransjer, bedrifter og kredittinstitusjoner. Det er altfor enkelt, slik Høyre synes å mene, at disse utviklingslinjene blir påvirket og styrt i tilstrekkelig grad av forbrukerens frie valg. Rett nok ligger det i noe av utspringet for disse tendensene en konkurranse i pris og kvalitet om forbrukernes gunst.

Men å hevde at dette forholdet alene gir grunn for å tro at en her tar vare på demokratiet gjennom maktspredning mellom produsent - markedsfører og forbruker, er en utilatelig forenkling.

For det første overser en da det faktum at betydelige deler av drivkraften bak denne sentralisering i næringsliv og økonomi ikke er å reflektere forbrukervalg, men å påvirke og å beherske dette.

For det andre tar en lett på det forholdet at det vesentligste i demokratiets maktspredningsprinsipp ikke ligger i de indirekte muligheter til styring, men i direkte innflytelse på viktige avgjørelser og preferanser.

Stordriftstendensene i næringsliv og økonomi snevrer inn den krets av mennesker som treffer avgjørelsene.

Kretsen av de som treffer beslutningene blir mindre og mindre, konsekvensene for samfunnet blir større og større.

Ikke bare forbrukernes frie valgsituasjon blir innnevret. Virkning for arbeidsplasser, bosetting, enkeltmenneskets situasjon, blir sterkere berørt fordi stadig flere blir avhengig av disse delene av næringslivet.

Maktspredning i en slik situasjon må innebære at organer som gjennom demokratiske valg er satt til å forme samfunnet, gis styringsrett som sikrer at ikke lukkede organer i næringsliv og kredittinstitusjoner tar makten fra dem.

Nettopp gjennom reell innflytelse fra folkevalgte

organer i stat, fylker og kommuner, i næringsliv og økonomi kan en nå en demokratisk maktspredning både i forhold til en sentralistisk stat og et konsernpreget produksjonsliv.

Styrkingen av de ansattes innflytelse i de enkelte bedrifter og i konsernledelse er avgjørende viktig i denne sammenheng.

En annen hovedfaktor må ligge i en bredt opplagt distriktspolitikk.

En tredje hovedlinje må gå på en opprusting av bysamfunnenes muligheter til å ta vare på miljø og menneskelige trivselsfaktorer.

Kravet om likestilling har alltid vært et grunnleggende innslag i Arbeiderpartiets politikk. Partiets oppgaver fra begynnelsen var å skape bedre sosiale og økonomiske kår for arbeiderklassen. Dette var den viktigste likestillingsoppgaven den gangen. Etterhvert som de grunnleggende problemer ble løst, fikk vi avdekket nye likestillingsoppgaver. Blant de viktigste var likestilling mellom folk fra de ulike distrikter og næringer, sosial og økonomisk likestilling for uføre og eldre, lik adgang til utdanning og yrker, lik innflytelse på styringen i arbeid og samfunnsliv. De aller fleste av våre store politiske merkesaker gjennom årene har hatt en nær sammenheng med slike likestillingsoppgaver. Mange av disse oppgavene er løst, andre er under arbeid.

Jeg har villet gi denne bakgrunn for likestilling som politisk oppgave for Arbeiderpartiet. Det er en nødvendig bakgrunn før vi drøfter likestilling mellom kvinne og mann, som i de seinere år har dominert den politiske debatten. En naturlig forklaring på dette er vel at en her har sett forskjellen så klart, og dessuten er det ingen tvil om at FN's kvinneår medvirket til å stille nettopp dette spørsmålet i fokus. Men hele tida har en fra Arbeiderpartiets side også hatt med andre aspekter i diskusjonen: Likestilling og rettferd på arbeidsplassene, i hjemmet, i skolene, i institusjonene, mellom generasjonene.

Arbeiderbevegelsens grunnleggende idé er at ingen skal kunne utbytte andre. For arbeiderbevegelsens organisasjoner, og for

en regjering av Arbeiderpartiet, innebærer dette at en stadig gjennom praktiske tiltak søker å forme om samfunnet på et solidarisk grunnlag. Vi vil ha trygghet i stedet for utrygghet. Vi vil ha rettferdighet i stedet for vilkårlighet og urettferdighet. Vi vil ha reell likestilling mellom mennesker, grupper og distrikter.

En utvikling av samfunnet i en slik retning er etter min oppfatning sosialisme i praktisk politikk.

Når vi ser på utviklingen i den senere tid, er det i de 2½ år som er gått siden Arbeiderpartiet dannet regjering i 1973 kommet en rekke utspill med siktemål å skape et mer rettferdig og menneskevennlig samfunn. Regjeringen søker å følge opp de mål som er trukket opp.

Det dreier seg om familiepolitikken med likestillingsproblematikken, det gjelder på utdanningsområdet, det gjelder de eldres plassering i samfunnet, ressurspolitikk,

u-hjelp o.s.v.

Når det gjelder familiepolitikken ble Bratteli-regjeringens St.melding om barnefamilienes kår på mange måter satt i skyggen av den debatt som oppstod om ett av de spørsmål som ble tatt opp i denne meldingen, rett til selvbestemt svangerskapsavbrytelse. Men meldingen inneholdt jo mye annet enn akkurat bare dette punktet. Det ble lansert en rekke tiltak for barn og unge, en bedre tilpassing av forholdene i arbeidslivet til barnefamilienes behov, og tiltak som skal gjøre det lettere for de gifte kvinner som ønsker det å ta seg arbeid utenfor hjemmet. Det er ingen tvil om at nettopp slike tiltak vil bedre familiens kår i langt større utstrekning enn rene kontantytelser kan gjøre. Familiepolitikken er ikke lengre bare et spørsmål om kontantoverføringer fra samfunnets side til barnefamiliene. Slike ytelser bør sannsynligvis

brukes mer selektivt og settes inn der det virkelig er behov for det.

Viktigere enn bare å konsentrere seg om kontantytelser er det altså å finne midler som kan øke familiens trivsel så som forebyggende sosialpolitikk, bedre livsvilkår for familiene og oppvekstkår for barna, slik at de kan settes i stand til å møte de problemer som oppstår.

Et gjennomgangstema i debatten om familiepolitikken og om likestillingspolitikken har vært spørsmålet om å skape bedre muligheter for husmødre til arbeid utenfor hjemmet. Etter min oppfatning skal det ikke være noen plikt eller noe press på en

husmor når det gjelder å gå ut i yrkeslivet utenfor hjemmet, men det bør være et rimelig krav at de som ønsker det kan finne en jobb å gå til, og det under slike forhold at det ikke skaper unødige problemer i hjemmet. Utbygging av daghjemsplasser og barnehager er et viktig ledd i dette arbeidet. Likeledes at arbeidsplassene organiseres slik at det blir lettere enn nå å arbeide på deltid.

Loven om likestilling mellom kjønnene ligger til behandling i Stortinget. Det er nå faktisk omtrent ett år siden lovforslaget ble fremmet, og siden dengang har den vært gjenstand for meget møysommelige og vanskelige drøftinger i Stortingets sosialkomite. I proposisjonen blir det presisert at loven langt fra vil løse alle problemer som har med likestilling å gjøre, men den vil være ett av mange tiltak i arbeidet med økt likestilling, og den vil være et redskap for å fjerne den direkte diskriminering som pågår

i arbeids- og samfunnslivet. Den er også ment som et ledd i forsøket på å endre holdninger. Noe som vi alle vet er et særdeles nødvendig men møysommelig arbeid også i vårt land.

Lovforslaget forbyr forskjellsbehandling av kvinner og menn. Den inneholder bl.a. nærmere regler om likestilling i arbeidslivet, at læremidler skal bygge på likestilling mellom kjønnene og at reklame ikke må være i strid med likeverdet mellom kvinner og menn. Loven i det utkast den nå foreligger er som sagt ikke på noen måte fullkommen, men den er et ledd i et viktig og nødvendig arbeid.

Hva som kommer til å skje med loven under den videre behandling i Stortinget, er ikke klart. Men skal en dømme etter det som avisene har skrevet i det siste, ser det ikke særlig lovende ut med den videre utvikling. Det synes som om det bare

er Arbeiderpartiets gruppe som vil gå inn for lovforslaget. De borgerlige partiene vil sende det tilbake til Regjeringen, og det samme synes det som om SV vil. Det betyr at det da i realiteten er flertall i komiteen for å sende lovforslaget tilbake.

Det som faktisk kan skje er altså at et parti som SV som sterkt og vedholdende, i alle fall verbalt, går inn for likestilling, nå slår seg sammen med de borgerlige og sørger for at vi ikke får noen likestillingslov i det hele tatt i denne omgang. Personlig synes jeg at det måtte ha vært en bedre løsning om vi nå hadde fått vedtatt en lov om likestilling. At vi hadde fått se hvordan den ville virke i praksis gjennom noen tid, og at en så seinere foretok de endringer som eventuelt måtte være nødvendige.

Men uansett hvordan det nå går med loven, vil det være

Regjeringens erklærte politikk å arbeide for en sterkere likestilling. Det er f.eks. ingen likegyldig sak at det fremdeles sitter så få kvinner i våre folkevalgte organer og i administrative stillinger. Det er liten tvil om at denne mannsdominansen har betydd at en rekke områder som særlig angår kvinner, er blitt forsømt. Vi har unnlatt å dra nytte av den innsikt og erfaring som kvinner sitter inne med, noe som bl.a. kanskje har gitt seg utslag i f.eks. vår familiepolitikk.

Likestilling i utdanning har også vært en av de sentrale oppgaver for Arbeiderpartiet og Arbeiderpartiets regjering. Siden 1973 har Arbeiderpartiets regjeringer fremmet en rekke forslag om bedre utdanningsmuligheter for ungdommen, og i alle hovedspørsmål har partiet fått tilslutning til sin skolepolitikk. Den ytre rammen er således nå lagt for den omfattende utbygging av vårt utdanningsvesen, som vi tok fatt på i begynnelsen av 1960-åra, men vi står bare ved begynnelsen av den praktiske gjennom-

føringen av flere viktige reformer som gjelder det indre arbeid i skolen og utdanningsvesenet.

Det har stått strid om vår skolepolitikk, men det er et faktum at vi har fått en bedre skole enn tidligere. Vi har et mye større tilbud enn noen gang før. Vi har fått en spredning av grunnskole og videreutdanning ut over landet som gir en stor grad av likhet i tilbudet til ungdommen.

Ungdommens situasjon har for øvrig vært under utredning i flere år, nå av et spesielt utvalg som ble oppnevnt av regjeringen.

Det er en meget omfattende utredning som foregår, og når utvalgets konklusjoner foreligger, vil en etter alt å dømme få et godt grunnlag for en politikk som tar sikte på å gjøre ungdommens situasjon lettere i vårt vanskelige samfunn.

Når jeg først har nevnt de unge og deres plass i samfunnet, kan det vel også være på sin plass å si et par ord om de eldre. Det

som i første rekke er kjennetegnet ved et solidarisk velferds-samfunn er at det føler omsorg for de grupper som ikke lenger kan klare seg selv, gamle og syke, uføre og svake. Vi har etterhvert fått bygd ut trygdeordninger som i stor utstrekning sikrer det økonomiske grunnlaget for disse gruppene. Men det er også nødvendig med andre tiltak fra samfunnets side for å gi slike grupper et menneskeverdig liv. Vi har hatt mange og store debatter om de funksjonshemmedes situasjon. Nå ligger det også et opplegg i Stortinget for en drøfting av de eldres problemer.

Her legges det sterk vekt på at de eldre bør integreres i det vanlige sosiale hjelpeapparat og bomiljø, og at de skal hjelpes til å kunne bo i sine hjem så lenge som mulig ved hjelp av bedre hjemmehjelptilbud. En vil ta sikte på at samarbeid med Husbanken som kan gi kommunene større muligheter til å bygge ulike typer boliger for eldre og til

å etablere dagsentre der de eldre som trenger det kan oppholde seg om dagen. Forholdene på aldersinstitusjoner blir også tatt opp. Det understrekes bl.a. nødvendigheten av at sykehjem i framtida legger mer vekt på aktivitetstrening, at fysisk og mental rehabilitering i det hele gis større plass enn før med muligheter for den enkelte til å vende tilbake til sitt hjem.

For de eldre er dette sentrale problemer. I et moderne velferdssamfunn må vi satse det som er nødvendig av ressurser for å løse disse problemene på en fornuftig måte.

Uansett hvilke spørsmål vi diskuterer, havner vi nesten alltid tilbake i vurderingen av anvendelse av ressurser. Det dreier seg om økonomiske ressurser, om naturressurser, om menneskelige ressurser. For et parti og en regjering som tar mål av seg til å lede samfunnsutviklingen og forbedre samfunnet, er det etterhvert blitt en helt nødvendig forutsetning å skaffe seg oversikt over

de ressurser en har til rådighet nå og i tida framover. Først når en har en slik oversikt vil en med noenlunde sikkerhet kunne sette opp realistiske program og foreta en prioritering av oppgavene på en måte som sikrer at en også er i pakt med det flertallet til enhver tid vil akseptere.

De hovedspørsmål vi står overfor ved vurderingen av de langsiktige økonomiske utviklingsperspektiver for vårt land,

kan sammenfattes slik:

"Blir vi på grunn av internasjonale forsyningsproblemer sammen med andre land tvunget til å redusere veksten i vårt forbruk i overskuelig framtid, hvilke følger bør dette eventuelt få for våre beslutninger i dag - ?

Bør vi frivillig redusere veksten i vårt forbruk som ledd i en internasjonal politikk for å husholdere med ressursene eller for å oppnå en mer rettferdig inntektsfordeling i verden. På hvilke områder skal en i tilfelle redusere veksten i forbruket.?

Hvordan skal vi utnytte våre oljeressurser og etterhvert tilpasse oss en situasjon med betydelige oljeinntekter. I hvilken grad skal vi bidra til å dekke andre lands etterspørsel etter olje og gass. Hvor mye av inntektene skal en nytte innenlands og hvordan skal vi disponere de øvrige inntekter." ?

Disse spørsmål vil komme til å måtte stå sentralt i debatten om saken. Etter Regjeringens vurdering er det ikke knapphet på råstoffer som er hovedproblemet i dag. Hovedproblemet er hvordan den fattigste del av verden skal kunne komme ut av den permanente nødtilstand som den befinner seg i. Verdens muligheter for å produsere mat er hittil langt fra utnyttet.

Vi må også se i øynene at det ikke er noen direkte sammenheng mellom en reduksjon av Norges hjemlige produksjon og forbruk, og en øking i utviklingslandenes disponible ressurser. Selv om vi strammer inn livreimen, vil ikke utviklingslandene få noe mer å rutte med.

Det foreligger ikke noen motsetning mellom Norges ressursbruk og den som fortoner seg ansvarlig internasjonalt ^{må} sammenheng, Men det/legges vekt på at det på nesten alle områder gis begrensninger eller foreligger hensyn som setter

grenser for de nåværende utviklingstendenser.

En vil legge opp en politikk som sikrer en balansert og fornuftig utnyttning av ressursene og samtidig gir grunnlag for fortsatt vekst som er en forutsetning for en videre utvikling av vårt eget velferdssamfunn. Dette synes også å være en forutsetning for at vi kan innfri de forpliktelser vi har overfor de fattige folk og de fattige land i verden.

I internasjonal politikk er det sørlige Afrika nok en gang kommet i søkelyset.

Allerede tidlig i etterkrigstiden ble det fra vår side etablert et viktig prinsipp i Norges holdning til koloniområder. Det ble slått fast at Norge vil støtte frigjøringen av koloniene. Ut fra prinsippet om ethvert folks rett til selv å forme sitt eget styre har vi i alle år gitt politisk støtte til de partier og bevegelser i de undertrykte områder som har representert folket der i sin frigjøringskamp. I samsvar med tradisjonell norsk holdning har vi ikke engasjert oss i militære støtteaksjoner.

Det er mitt inntrykk at representanter for uavhengige afrikanske stater har verdsatt den norske holdningen til disse spørsmål. Vi har trolig lyktes

å skape et inntrykk av at norsk holdning til disse spørsmål er annerledes enn en tradisjonell holdning fra tidligere kolonimakter. Det har ikke krevd noen vanskelig tilpasning for et parti med sosialistisk bakgrunn som Det Norske Arbeiderparti å forme en slik politikk overfor de gjenværende kolonier i verden. Denne politikken har vært en naturlig del av vårt grunnsyn.

Noe mer komplisert blir det når frigjøringskampen får militære former, og når utenforstående stater blir engasjert i den.

Det er dette vi nå har sett i den største og med hensyn til naturressenser, rikeste av de gamle portugisiske kolonier i Afrika, Angola. Det portugisiske kolonivelde falt heldigvis brått sammen med den politiske frigjøringen i Portugal selv. Men i Angola var de indre forhold ikke avklaret nok til at man med en gang fikk en handlekraftig anerkjent regjering. En bitter indre strid mellom ulike frigjøringsbevegelser tok til.

I denne striden ble det foretatt innblandinger utenfra. Vi kjenner igjen den klassiske innblanding både fra vestlige og østlige stormakter.

En slik innblanding strider mot de prinsipper vi kan akseptere i det internasjonale samkvem. Det gjelder uansett hvor den foretas, og hvem som foretar den.

Men samkvemmet i verden mellom nasjonene kan ikke alltid bestemmes av enkle svart-hvitt bilder. Vi kan ikke tillate at bildet gjøres så enkelt som at et land som i én sammenheng opptrer klanderverdig i norske øyne, samtidig skal brennemerkes også på alle andre felter.

Eksempelvis har Norge uttalt seg kritisk om de britiske marinefartøyer i islandske farvann. Men dette forhindrer ikke at vi har og fortsatt ønsker å ha et nært forhold til Storbritannia. Vi har fra norsk side kritisert de land som har sendt våpen til Angola, og de som har engasjert seg enda mer direkte. Men dette må ikke få oss til å avskjære våre øvrige forbindelser med de land det gjelder.

Når det gjelder vårt forhold til Cuba kommer andre kompliserende faktorer inn. De vestlige industriland har alltid hatt en ulykkelig tilbøyelighet til å bli identifisert med "den gale siden" i politiske og nasjonale stridsspørsmål i den tilbakeliggende verden. Vi må være klar over at i store deler

av Afrika og i utviklingsland i andre verdensdeler blir den Cubanske innsatsen i Angola oppfattet som en håndsrekning til en kjempende frigjøringsarmé. Vi må være klar over at en norsk reaksjon overfor Cuba også kan tolkes som en reaksjon overfor MPLA og den nye staten Angola som vi nettopp har anerkjent. Den vestlige verden bærer et stort historisk ansvar overfor det som nå skjer i store deler av det sørlige Afrika. Vi har gjennom blant annet vår utviklingshjelp en mulighet for å bidra til at hat fra kolonitiden kan erstattes av forståelse og samarbeid mellom de nye stater i Afrika og den vestlige verden. Selv om vi ser hendinger og metoder i Afrikas frigjøringskamp som vi vanskelig kan slutte oss til, har vi ingen rett til i vår egen trygge velstandstilværelse å heve oss selv til dommere, moralvoktere og refsere. Hva har den vestlige verden reelt sett gjort for å hindre at frigjøringen av afrikanske folk fra politisk under-

trykkelse og sosial nød kunne skje uten bruk av vold?
Med hånden på hjertet - så altfor lite.

Med det omfang som våre ytelser til utviklingshjelp
nå har fått, er det behov for å prøve om våre ideer og
prinsipper trenger en revisjon.

Jeg tror ikke det blir behov for vesentlige endringer i
vår politikk. Norge yter sin bistand ut fra en holdning
av solidaritet med de fattige land, ikke for å vinne
politisk eller økonomisk fordel, eller for å øve påtrykk
mot mottakerne. Vi må akseptere mottakerne som suverene
nasjoner med full myndighet til selv å ta beslutninger om
egen utvikling.

Men vi kan velge våre samarbeidspartnere etter de
behov de har for utenlandsk bistand, etter den innsatsvilje

til egen utvikling som de viser, og etter den vilje de
har til å la utviklingens resultater komme hele folket
til gode. Dette er gode prinsipper i et sosialistisk
samfunnssyn.

Uten å gå i detaljer om vår framtidige u-hjelps-politikk vil jeg peke på ett forhold. Det gjelder samspillet mellom det norske samfunn, og utviklingsinnsatsen ute. Vi skal ikke drive utviklingshjelp for å hjelpe Norge. Men hvis vi kan innpasse i en god utviklingshjelp slike tiltak som også er av betydning for norsk virksomhet, vil dette gi en bedre underbygging og forståelse for saken her i landet. Det vil kunne gi et sterkere engasjement her hjemme hvis vi får et innslag i vår utviklingshjelp hvor norske virksomheter knyttes sterkere til løsningen av bestemte oppgaver. Disse tanker er ennå lite bearbeidet og presise. Som løse eksempler kan jeg nevne reising og drift av kraftverk, kunstgjødningsfabrikker, eller annen industri.

Så lenge norske bevilgninger til utviklingshjelp var nokså små, var slike tanker lite påtrengende. Nå er den finansielle og økonomiske siden av utviklingshjelp blitt betydelig større.

Det gjør det både nødvendig og mulig å drøfte saken.

Hvis vi skal lykkes i å vinne den nødvendige tilslutning i folket for en langsiktig vekst i våre ytelser til utviklingshjelp, må det skapes den nødvendige forståelse og innsikt for oppgaven. Her har vi ennå mye ugjort. En av flere veier å gå for å skape en slik forståelse, er å engasjere norske virksomheter og norske samfunnsgrupper sterkere ved løsningen av konkrete oppgaver. Vilkåret for dette må være at norsk utstyr, kapitalvarer, ekspertise m.v. ikke er vesentlig dårligere og dyrere enn det som kan skaffes i andre land. Jeg tror ikke at slike kombinasjoner vil bli særlig dominerende innslag i vår u-hjelp, men jeg tror vi bør gi dem en nøye vurdering.

Det store inntektsoppgjøret til våren er nå kommet inn i en viktig fase hvor det foregår direkte og konkrete forhandlinger mellom partene, både når det gjelder lønnstakerne og når det gjelder jordbruket. Tiden er derfor ikke inne til å gi noen kommentarer og synspunkter på de spørsmål som nå er under behandling av partene. Men jeg vil uttrykke min tilfredshet over at de viktigste partene i dette kompliserte oppgjøret hittil har vist en så god evne til å se sine egne interesser som en del av et større hele.

Denne forståelse lover godt for at vi skal få en sluttløsning som alle parter kan godta. Dette vil være en stor seier for samfunnsmessig innsikt, forståelse for helheten i vårt økonomiske system og viljen til å se samfunnsmessige behov i sammenheng med sine egne sektorinteresser.